

Leon Mitkiewicz

**W PUŁKU
SZWOLEŻERÓW
ROKITNIAŃSKICH
1932–1935**

Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika

Leon Mitkiewicz

**W PUŁKU
SZWOLEŻERÓW
ROKITNIAŃSKICH
1932–1935**

Wstęp i opracowanie naukowe
Waldemar Rezmer

WYDAWNICTWO NAUKOWE UNIwersYTETU MIKOŁAJA KOPERNIKA
TORUŃ 2014

Recenzent
dr hab. Aleksander Smoliński

Redakcja i korekta
Ewelina Gajewska

Projekt okładki
Tomasz Jaroszewski

Fotografie wykorzystane w książce zostały udostępnione
przez Muzeum Ziemi Kociewskiej w Starogardzie Gdańskim

Printed in Poland
© Copyright by Waldemar Rezmer
and Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika
Toruń 2014

ISBN 978-83-231-3197-7

WYDAWNICTWO NAUKOWE
UNIwersytetu MIKOŁAJA KOPERNIKA
Redakcja: ul. Gagarina 5, 87-100 Toruń
tel. +48 56 611 42 95, fax +48 56 611 47 05
e-mail: wydawnictwo@umk.pl
Dystrybucja: ul. Reja 25, 87-100 Toruń
tel./fax: +48 56 611 42 38, e-mail: books@umk.pl
www.wydawnictwoumk.pl

Wydanie pierwsze
Druk: Drukarnia Wydawnictwa Naukowego UMK
ul. Gagarina 5, 87-100 Toruń

Spis treści

Wykaz skrótów	7
Wstęp	11
1932	21
1933	85
1934	143
1935	199
1936	243
1937	249
Bibliografia	261
Fotografie	265

Wstęp

Literatura wspomnieniowa od zawsze miała swoich zwolenników, a nawet żarliwych miłośników. Stanowi bowiem bardzo atrakcyjny materiał inspiracyjny dla historyków, polityków, autorów audycji radiowych, scenarzystów filmowych, twórców programów telewizyjnych oraz publicystów. Bardzo często sięga po nią także „zwyczajny” czytelnik, który dąży nie tylko do pogłębienia swojej wiedzy faktograficznej, lecz poszukuje także spojrzenia na wydarzenia oczyma ich bezpośrednich uczestników lub ówczesnych obserwatorów. Już 30 lat temu na tę właściwość literatury wspomnieniowej zwrócił uwagę Janusz Pajewski, wybitny polski badacz dziejów najnowszych i nowożytnych, autor kilkunastu fundamentalnych opracowań z zakresu historii wojskowej oraz wydawca niezmiernie cennych źródeł opisowych. We wstępie do jednego z nich wyjaśnił, że „pamiętniki, dzienniki, a także korespondencje są źródłem uzupełniającym, przyczyniają się do ustalenia pewnych faktów, rozszerzają niekiedy naszą wiedzę o dawnych czasach, ale ponad wszystko wprowadzają czytelnika w atmosferę, w klimat minionej epoki, a tą drogą pomagają nam właściwie zrozumieć, «jak to właściwie było»”¹. Szczególne znaczenie ze względu na wysoki stopień wiarygodności mają dzienniki, czyli „zapis wydarzeń i opinii nie uszczuplony jeszcze przez ułomność ludzkiej pamięci i nie spaczony świadomością wydarzeń późniejszych”². Ich war-

---

¹ S. Dzierzbicki, *Pamiętnik z lat wojny 1915–1918*, słowem wstępnym poprzedził J. Pajewski, Warszawa 1983, s. 15.

² B. Żongołowicz, *Dzienniki 1930–1936*, oprac. D. Zamojska, Warszawa 2004, s. XI.

tość jeszcze bardziej wzrasta, gdy autor jest jednym z głównych aktorów opisywanych zdarzeń, gdy znajduje się w samym ich centrum. A stają się prawdziwymi perłami, gdy autor przekazu jest bystrym, inteligentnym obserwatorem, rzeczowo patrzącym na otaczający go świat i ludzi, do tego świetnie władającym piórem. Taką osobą z całą pewnością był pułkownik dyplomowany Leon Mitkiewicz-Żółtek, wybitny oficer liniowy i sztabowy Wojska Polskiego II Rzeczypospolitej, „rasowy” kawalerzysta, zakochany w swojej broni, człowiek gruntownie wykształcony, o szerokich horyzontach, władający pięcioma językami obcymi (rosyjskim, francuskim, niemieckim, angielskim i litewskim), autor szeregu opracowań z dziedziny wojskowości i historii wojen, ogłaszanych w różnych periodykach wojskowych, zarówno w okresie międzywojennym, jak i w czasie II wojny światowej i po jej zakończeniu na emigracji.

Pułkownik dyplomowany Leon Mitkiewicz-Żółtek urodził się 20 lutego 1896 r. w Zambrowie, na ziemi łomżyńskiej. Był synem Aleksandry Mitkiewiczowej z Kałowskich i Jana Mitkiewicza-Żółtka. Rodzice mieli rodowody szlacheckie: matka legitymowała się herbem Jastrzębiec, ojciec – Prus III. Do kawalerii trafił podczas I wojny światowej. Po ukończeniu gimnazjum realnego w Białymstoku, otrzymał powołanie do wojska rosyjskiego i w maju 1915 r. znalazł się w Kawaleryjskiej Szkole (Jelizawietgradskoje kawalerijskoje ucziliszczce) w Jelizawietgradzie (obecnie Kirowograd na Ukrainie). Po ukończeniu tej szkoły w stopniu korneta dostał przydział do 4. Pułku Huzarów Mariupolskich (4. Gusarski Mariupolskij Połk) stacjonującego w tym czasie w Werró³. Pułk wchodził w skład 4. Dywizji Kawalerii (4. Kawaleryjskaja Dywizja) walczącej na froncie nadbałtyckim z Niemcami.

Na wieść o formowaniu się w Rosji polskich narodowych formacji w połowie listopada 1917 r. kornet Leon Mitkiewicz-Żółtek pojechał do Mińska Litewskiego, gdzie mieścił się sztab I Korpusu Polskiego gen. Józefa Dowbora-Muśnickiego. Ponieważ nie chciano go przyjąć do pułku kawalerii, w którym był nadmiar oficerów, wybrał służbę w oddziale partyzanckim porucznika Ignacego Golca. Przyjmował on wszystkich oficerów, podoficerów i szeregowych kawalerii, którzy pozostawali w Korpusie bez przydziału. Oddział ten na przełomie stycznia i lutego 1918 r. walczył z bolszewikami, najczęściej jednak brał udział w obronie polskich majątków ziemskich, atakowanych i grabionych przez białoruskich zrewoltowanych chłopów. Po rozbrojeniu przez Niemców Korpusu gen. Dowbo-

³ Võru (niem. Werró) – miasto w południowo-wschodniej Estonii, dziś stolica prowincji Võru.

ra-Muśnickiego w maju 1918 r., Leon Mitkiewicz udał się do rodziców w Białymstoku.

Na początku listopada 1918 r. por. Leon Mitkiewicz pojechał do Warszawy i zgłosił się do tworzącego się Wojska Polskiego. Po krótkim przeszkoleniu w Szkole Oficerskiej przy Szkole Podchorążych Piechoty w Warszawie otrzymał przydział do Sztabu Generalnego. Już 15 stycznia 1919 r. oddelegowano go do Rawy Ruskiej w charakterze oficera łącznikowego Sztabu Generalnego do Grupy Operacyjnej „Bug” gen. Jana Romera walczącej z Ukraińcami. W następnych miesiącach był oficerem operacyjnym i szefem sztabu tej Grupy Operacyjnej, a później w Grupie dowodzonej przez płk. Leona Berbeckiego, zastąpionego w kwietniu 1919 r. przez płk. Henryka Minkiewicza. Po objęciu przez płk. Minkiewicza w lipcu 1919 r. dowództwa 2. Dywizji Piechoty Legionów, por. Mitkiewicz został I oficerem sztabu tej dywizji. W marcu 1920 r. mianowano go p.o. szefem sztabu wspomnianej dywizji. W jej szeregach doczekał końca wojny polsko-sowieckiej. W sierpniu 1920 r. awansował do stopnia rotmistrza.

Służbę pokojową rozpoczął ponownie w kawalerii. W marcu 1921 r. został szefem sztabu 9. Brygady Jazdy, stacjonującej początkowo w Kaliszu, a po kilku miesiącach przeniesionej do Nieświeża, prawie nad granicę sowiecką. Od połowy grudnia 1921 r. był szefem sztabu 4. Brygady Jazdy w Suwałkach, a w latach 1923–1924 pracował w Biurze Ścisłej Rady Wojennej w Warszawie. W połowie 1924 r. rozpoczął studia w Wyższej Szkole Wojennej w Warszawie. Po ich ukończeniu w 1925 r., w stopniu majora dyplomowanego, został wykładowcą taktyki w Centralnej Szkole Kawalerii w Grudziądzu. Po odbyciu staży liniowych na stanowisku zastępcy dowódcy pułku w 2. Pułku Ułanów Grochowskich im. generała Dwernickiego w Suwałkach, a później w 7. Pułku Ułanów Lubelskich im. generała Kazimierza Sosnkowskiego w Mińsku Mazowieckim – już w stopniu podpułkownika dyplomowanego – jesienią 1930 r. został przeniesiony do Wyższej Szkoły Wojennej na stanowisko wykładowcy taktyki ogólnej. Od 2 kwietnia 1932 r. do listopada 1935 r. dowodził 2. Pułkiem Szwoleżerów Rokitniańskich w Starogardzie. W styczniu 1935 r. awansował na pułkownika dyplomowanego. Był to jeden z ostatnich awansów podpisanych przez Marszałka Józefa Piłsudskiego.

Kolejnym etapem jego kariery wojskowej było stanowisko I oficera Sztabu Inspektora Armii gen. dyw. Leona Berbeckiego. W marcu 1938 r. Generalny Inspektor Sił Zbrojnych, marszałek Edward Rydz-Śmigły, wyznaczył płk. dypl. Leona Mitkiewicza na pierwszego – i jak się później okazało – ostatniego polskiego *attaché* wojskowego na Litwie, z którą

właśnie nawiązano stosunki dyplomatyczne. Zadaniem Leona Mitkiewicza było przełamanie nieufności Litwinów wobec Polski i ułożenie jak najlepszych stosunków z kierownictwem litewskich sił zbrojnych. W ciągu kilku miesięcy zadanie to wykonał, czego potwierdzeniem była wizyta Naczelnego Wodza Litewskiego Wojska, gen. Stasysa Raštikisa, w maju 1939 r. w Warszawie.

W październiku 1939 r., po zerwaniu polsko-litewskich stosunków dyplomatycznych, płk dypl. Leon Mitkiewicz wyjechał do Paryża, gdzie stał się jednym z najbliższych współpracowników premiera i Naczelnego Wodza, gen. Władysława Sikorskiego. Zajmował kolejno stanowiska: szefa Misji Wojskowej w Londynie, szefa Oddziału II Sztabu Naczelnego Wodza i zastępcy Szefa Sztabu Naczelnego Wodza. W czerwcu 1942 r. został wyznaczony na zastępcę dowódcy 1. Dywizji Pancерnej, zaś w lutym 1943 r. gen. Władysław Sikorski minował go swoim przedstawicielem w Najwyższym Sztabie Zachodnich Aliantów (Combined Chiefs of Staff) w Waszyngtonie, a jednocześnie zastępcą szefa Sztabu Naczelnego Wodza w USA. Na tym stanowisku płk dypl. Mitkiewicz pracował do sierpnia 1945 r., do czasu uznawania Rządu RP na emigracji przez aliantów.

5 sierpnia 1945 r. płk dypl. Leon Mitkiewicz przystąpił do likwidowania polskiej misji przy Najwyższym Sztabie Zachodnich Aliantów. Wykonał to w ciągu kilkunastu dni, po czym poprosił o przeniesienie w stan spoczynku. Do kraju nie zamierzał jednak wracać. Wraz z żoną – Stefanią Mitkiewicz – pozostał w USA. W 1951 r. otrzymali amerykańskie obywatelstwo. Utrzymywali się z różnych zajęć, najczęściej były to dorywcze prace, m.in. prowadzili własny pensjonat w wiosce Andes, w dolinie rzeki Tremperskill, w górach Catskills, w stanie Nowy Jork. W listopadzie 1949 r. Leon Mitkiewicz ciężko zachorował, dalsze prowadzenie pensjonatu było niemożliwe, został więc sprzedany w 1950 r. W tym czasie Leon Mitkiewicz otrzymał propozycję współpracy z Radiem Wolna Europa. Przez przeszło 10 lat, aż do 1961 r., pisał różne artykuły na zamówienie kierownictwa Radia. Wtedy właśnie powstały takie znaczące opracowania, jak: 5-tomowe dzieło *Odwieczna polityka rosyjska względem Rzeczypospolitej Polskiej; Litwa i Polska między dwoma wojnami 1914–1939; Polska akcja na Śląsk Zaolziański w 1938 roku; Powstanie Warszawskie; Trzy podróże gen. Sikorskiego do USA*.

Po zakończeniu w 1961 r. współpracy z Radiem Wolna Europa płk dypl. Mitkiewicz-Żółtek pisał już prawie wyłącznie „dla siebie”, ale także z potrzeby pozostawienia potomnym świadectwa przeżytych wydarzeń i spotkanych ludzi. Chciał naświetlić – z własnej perspektywy, wią-

żące się początkowo z niższym, a wraz z zajmowanymi ważniejszymi stanowiskami – coraz wyższym szczeblem kariery – warunki, w jakich Polacy tworzyli swoje siły zbrojne – i to w ciągłych bojach. Chciał też pokazać, jaki był stosunek rodaków do wojska, oraz naświetlić problemy, z którymi borykała się kadra dowódcza. Przy tej okazji stał się przedstawiciel sylwetki dowódców na różnych szczeblach, od Naczelnego Wodza, później Generalnego Inspektora Sił Zbrojnych począwszy, na kolegach i żołnierzach, głównych aktorach opisywanych wydarzeń skończywszy.

Lata 60. to wyjątkowo owocny okres w życiu Leona Mitkiewicza. Napisał wtedy wiele artykułów naukowych i popularnonaukowych (m.in. *Powstanie Warszawskie*, „Zeszyty Historyczne” [dalej ZH] 1962, nr 1, Paryż; *Przedwrześniowe wojsko polskie w krzywym zwierciadle*, ZH 1965, nr 8, Paryż; *Placówka „Star”*, ZH 1968, nr 13, Paryż; *Likwidacja Polskiej Misji Wojskowej w USA w 1945 roku*, ZH 1972, nr 21, Paryż; *2 Pułk Szwoleżerów*, „Przegląd Kawalerii i Broni Panczernej” [dalej PKiBP] 1959, nr 15, Londyn; *Działania Grupy Operacyjnej Kawalerii gen. Romana Abrahama*, PKiBP 1969, nr 56, Londyn; *Szarża 18 P. Uł. pod Krojantami*, PKiBP 1973, nr 70, Londyn).

W tym też czasie ukazało się także kilka jego obszernych prac dotyczących dziejów Wojska Polskiego II RP i Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie w latach 1939–1945. Najbardziej znane to: *Kawaleria Samodzielna Rzeczypospolitej Polskiej w wojnie 1939* (Toronto 1964); *Wspomnienia kowieńskie* (Londyn 1968); *Z generałem Sikorskim na obczyźnie* (Paryż 1968); *W Najwyższym Sztabie Zachodnich Aliantów 1943–1945* (Londyn 1971); *W Wojsku Polskim 1917–1921* (Londyn 1976).

Napisał również szereg dzieł pamiątkarskich, które bardzo szybko zostały opublikowane na emigracji. Najbardziej znane, wielokrotnie wydawane na Zachodzie, a potem w kraju, to *Wspomnienia kowieńskie* (Londyn 1968; Warszawa–Wrocław 1968; Warszawa 1990). Jako ostatnie ukazały się drukiem *Odgłosy wypadków majowych 1926 roku w Szkole Podchorążych Kawalerii w Grudziądzu*, PKiBP 1973, nr 71, Londyn).

Pisał bardzo dużo, pisał praktycznie bez przerwy, śpieszył się, tłumaczył żonie, kolegom i znajomym, że ma jeszcze wiele do zrobienia, że musi przed śmiercią opracować posiadane obfite materiały rękopiśmienne i nagromadzone dokumenty. Zmarł 12 grudnia 1972 r. w Nowym Jorku. Zgodnie z jego życzeniem prochy zostały sprowadzone do Polski i pochowane w Białymstoku w rodzinnym grobie z 1896 r.

Leon Mitkiewicz-Żółtek w czasie służby w wojsku, najpierw rosyjskim, potem – od 1917 r. w polskim I Korpusie w Rosji gen. Józefa Dowbora-

-Muśnickiego, a następnie w międzywojennym Wojsku Polskim, prowadził dziennik, który miał postać rękopiśmiennych brulionów. Wypełniając wolę męża, wspomniane bruliony, wraz z wieloma innymi materiałami z prywatnego archiwum Mitkiewiczów (rękopisy, listy, dokumenty i odpisy dokumentów, telegramy, maszynopisy prac, wnioski awansowe i odznaczeniowe, wycinki prasowe itp.) Pani Stefania Mitkiewicz przekazała do Instytutu i Muzeum Polski im. gen. Władysława Sikorskiego w Londynie. Całość tych materiałów znajduje się w dziale „Spuścizny”, gdzie tworzy osobną kolekcję oznaczoną jako Kol. 50/1-46.

Podstawą niniejszej edycji jest maszynopis dziennika, który Leon Mitkiewicz zatytułował „W pułku szwoleżerów Rokitniańskich 1932–1935”. Dziennik ten w Kolekcji płk. Leona Mitkiewicza oznaczony jest sygnaturą kol. 50/5.

Autor, przygotowując wspomniany dziennik do druku i nadając mu ostateczną postać, posiłkował się swoimi zapiskami zawartymi w dwóch rękopiśmiennych brulionach: pierwszy z nich – oznaczony sygnaturą Kol. 50/6/I, to: „Osobiste notatki od 8.X.1931 do 11.VII. 1934 (Wyższa Szkoła Wojenna – dca 2 pułku Szwoleżerów Rokitniańskich)”, drugi – noszący sygnaturę Kol. 50/6/II, to: „Osobiste notatki od 31.VIII.1934 do 12.V.1937 (dca 2 pułku Szwoleżerów Rokitniańskich – I oficer Sztabu Inspektora Armii gen. dyw. Leona Berbeckiego)”.

2. Pułk Szwoleżerów Rokitniańskich dziedziczył tradycje 2. Pułku Ułanów Legionów Polskich, którego początkiem był szwadron utworzony w Krakowie w 1914 r. Zaraz po odtworzeniu w listopadzie 1918 r. pułk występował pod tą nazwą, jednak w czerwcu 1919 r. został przemianowany na 2. Pułk Szwoleżerów Rokitniańskich dla uczczenia szarży 2. Pułku Ułanów pod Rokitną w Besarabii w czerwcu 1915 r. Po zakończeniu wojny polsko-sowieckiej, od 1921 r. pułk stacjonował w Bielsku na Śląsku Cieszyńskim; wchodził w skład 5. Brygady Jazdy, której dowództwo mieściło się w Krakowie.

W połowie lat 20. polskie władze wojskowe podjęły decyzję o wzmocnieniu polskiej obecności militarnej w „korytarzu” pomorskim. Szczególnie zależało im na stworzeniu silnych garnizonów w środkowej i północnej części Pomorza, a więc na bliskim przedpolu Wolnego Miasta Gdańska, stanowiącego obszar newralgiczny politycznie. W garnizonach tych miały stanąć jednostki kawalerii oraz samodzielne bataliony strzelców (zamierzano wykorzystać je do spotęgowania siły uderzeniowej kawalerii), czyli oddziały o znacznie większej manewrowości niż bataliony piechoty. W wypadku zmiany *status quo* w Wolnym Mieście Gdańsku lub jego włą-

czenia do Niemiec (drogą czy to puczu wewnętrznego, czy też działania zbrojnego z zewnątrz Gdańska) siły te mogłyby błyskawicznie interweniować. Oprócz względów politycznych znaczny wpływ na podjęcie decyzji o wzmocnieniu polskiego potencjału wojskowego w północnej strefie Pomorza miał postęp robót przy budowie nowoczesnego portu w Gdyni.

Opracowany przez Ministerstwo Spraw Wojskowych plan zwiększenia obronności „korytarza” przewidywał sformowanie całkowicie nowej 8. Samodzielnej Brygady Kawalerii, której dowództwo miało rozmieścić się w Starogardzie. W skład tej brygady miały wejść dwa pułki jazdy: 2. Pułk Szwoleżerów Rokitniańskich oraz 5. Pułk Strzelców Konnych, wydzielone w tym właśnie celu z 5. Samodzielnej Brygady Kawalerii⁴ stacjonującej w Krakowie. Pomysł utworzenia 8. Samodzielnej Brygady Kawalerii i dyslokowania jej w rejonie Starogard–Kościerzyna–Tuchola wiązał się z koncepcją przekształcenia jej w okresie późniejszym w pierwszą polską jednostkę pancerno-motorową, zdolną do błyskawicznej interwencji na newralgicznym politycznie obszarze Wolnego Miasta Gdańska. To ambitne zamierzenie nie doczekało się realizacji z powodu trudności finansowych i braku odpowiedniego sprzętu pancernego i motorowego⁵. Plan przewidywał, że 2. Pułk Szwoleżerów Rokitniańskich zostanie ulokowany w Starogardzie (Szwadron Zapasowy w Toruniu), natomiast dowództwo 5. Pułku Strzelców Konnych z jednym szwadronem liniowym kawalerii znajdzie swą siedzibę w Kościerzynie, następny szwadron liniowy w Wejherowie, reszta pułku w wykupionym przez MSWojsk. majątku Wielki Klincz pod Kościerzyną, zaś szwadron zapasowy we Włocławku. Brygadę miał wspierać dwubateryjny 8. Dywizjon Artylerii Konnej (dak) zorganizowany z 3. baterii 5. dak i 3. baterii 1. dak, z miejscem postoju w Starogardzie. Dotychczasowy 8. dak przemianowano na 14. dak. Dla efektywnego i szybkiego wsparcia działań jednostek kawalerii postanowiono sformować trzy samodzielne bataliony strzelców, które miały mieć garnizony możliwie blisko granicy. W Chojnicach zdecydowano się umieścić 1. Batalion Strzelców, w Tczewie 2. Batalion Strzelców, zaś w Gniewie 3. Batalion Strzelców. Stacjonujące dotychczas w Starogardzie, Gniewie

---

⁴ W 1924 r. w skład 5. Brygady Jazdy włączono czwarty pułk – 5. Pułku Strzelców Konnych – i przekształcono w 5. Samodzielną Brygadę Kawalerii.

⁵ J. Wielhorski, *Wielkie jednostki kawalerii polskiej w okresie międzywojennym. Ich składy, numeracja i nazewnictwo 1923–1939*, „Przegląd Kawalerii i Broni Pancerniej” 1968, nr 51, s. 172–173; T. Wawrzyński, *Akta dowództw dywizji i brygad kawalerii 1919–1939*, „Biuletyn Wojskowej Służby Archiwalnej” 1973, nr 5, s. 67.